

درباره

اخلاق تولید علم

محمدرضا جباران

www.ketab.ir

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
انتهادات

ربا، اخلاق تولید علم

محمدرضا جباران
عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
چاپ اول: ۱۳۹۶
شمارگان: ۳۰۰
قیمت: ۲۹۰۰۰ تومان
طراح جلد: سید ایمان نوری نبوی
چاپ و صحافی: الغدير

سرشناسه: جباران، محمدرضا، ۱۳۳۷.

عنوان و نام پدیدآور: دربارهٔ اخلاق تولید علم / محمدرضا جباران.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۳۶۴ ص.

شابک: ۸ - ۳۶۴ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: علوم — جنبه‌های اخلاقی.

موضوع: Science – Moral and ethical aspects.

موضوع: تحقیق — فلسفه.

موضوع: Research – Philosophy.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۲۴۳/ج۳۵/۱۷۵ Q

رده‌بندی دیوبی: ۱۷۴/۹۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۳۴۰۶۴

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فهرست

پیشگفتا	۱۵
مقدمه	۱۹
سؤال‌های فیزیکی تحریق	۲۰
ساختار	۲۰
بخش اول: درآمد	۲۳
۱. مفاهیم بنیادی در بحث از تولید علم	۲۵
۱-۱. تعریف تولید	۲۵
۱-۲. تعریف علم	۲۶
۱-۲-۱. معرفت	۲۶
۱-۲-۲. دانش‌های مدون	۲۶
۱-۲-۳. دانش‌های کلی	۲۶
۱-۲-۴. دانش‌های غیراعتباری	۲۷
۱-۲-۵. آگاهی‌های تجربه‌پذیر	۲۷
۱-۳. تولید علم	۲۸
۱-۳-۱. تأثیر نتیجه در صدق عنوان	۲۹
۱-۳-۱-۱. تولید علم و فعالیت‌های بی‌نتیجه	۲۹
۱-۳-۱-۲. ضرورت دانش نو در صدق عنوان	۳۰
۱-۳-۱-۳. جمع‌آوری اطلاعات و تولید علم	۳۱

- ۳۱..... ۱-۳-۱-۴. علم درونی یا حضوری.....
- ۳۲..... ۱-۳-۲. ویژگی‌های ضروری تولید علم.....
- ۳۲..... ۱-۳-۲-۱. مراعات روش (منهج).....
- ۳۳..... ۱-۳-۲-۲. گذشت زمان.....
- ۳۳..... ۱-۳-۲-۳. همکاری عالمان.....
- ۳۳..... ۱-۳-۲-۴. نقد و انتقاد.....
- ۳۴..... ۱-۳-۳. تولید علم و مفاهیم همسایه.....
- ۳۴..... ۱-۳-۳-۱. تولید علم و پژوهش.....
- ۳۴..... ۱-۳-۳-۲. تولید علم و تحقیق.....
- ۳۶..... ۱-۴. انواع آگاهی‌های تولیدی انسان.....
- ۳۸..... ۱-۴. اخلاق.....
- ۳۹..... ۱-۴-۱. اخلاق، صفتی اخلاق رفتاری.....
- ۳۹..... ۱-۴-۱-۱. اخلاق، صفات.....
- ۳۹..... ۱-۴-۱-۲. اخلاق رفتاری.....
- ۴۰..... ۱-۴-۲. اخلاق اجتماعی و اخلاق آردی.....
- ۴۰..... ۱-۴-۲-۱. ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته شده در یک جامعه.....
- ۴۰..... ۱-۴-۲-۲. آثار رعایت ارزش و هنجارهای بینجام جامعه علمی.....
- ۴۱..... ۱-۴-۳. اخلاق هنجار و اخلاق باور.....
- ۴۱..... ۱-۴-۳-۱. اخلاق هنجار.....
- ۴۱..... ۱-۴-۳-۲. اخلاق باور.....
- ۴۲..... ۱-۵. فرهنگ.....
- ۴۳..... ۲. مناسبت‌های اخلاق و تولید علم.....
- ۴۳..... ۲-۱. اخلاق‌پذیری تولید علم.....
- ۴۵..... ۲-۲. نقاط تماس دو حوزه.....
- ۴۵..... ۲-۳. تأثیر تولید علم بر اخلاق.....
- ۴۶..... ۲-۴. تأثیرهای اخلاق بر تولید علم.....

۴۶	۲-۴-۱. توسعه.....
۴۶	۲-۴-۲. میناسازی.....
۴۶	۲-۴-۳. انگیزه‌سازی.....
۴۷	۲-۴-۴. امنیت بخشی.....
۴۷	۲-۴-۵. توسعه حوزه جست‌وجو.....
۴۸	۲-۴-۶. تربیت جامعه علمی.....
۴۹	۲-۴-۷. تربیت عمومی جامعه.....
۴۹	۲-۴-۸. تهذیب.....
۴۹	۲-۴-۹. جاد محدودیت.....
۵۰	۲-۴-۱۰. جهت بخشی.....
۵۰	۲-۵. فارغ التحصیلان و اخلاق.....
۵۳	۳. فواید اخلاق تولید علم.....
۵۴	۴. پرسش‌های اساسی در حوزه تلاق تولید علم.....
۵۵	۴-۱. پرسش‌ها با نگاه بهی‌مدی به علم.....
۵۵	۴-۱-۱. عقلانیت، توسعه دانش.....
۵۵	۴-۱-۲. مسئولیت در برابر نهادهای علمی.....
۵۶	۴-۱-۳. سازمان‌ها.....
۵۶	۴-۱-۴. فعالان.....
۵۶	۴-۱-۵. امکانات.....
۵۶	۴-۱-۶. هنجارها.....
۵۷	۴-۲. پرسش‌ها بدون ملاحظه نهاد علم.....
۵۸	۴-۳. پرسش‌های بنیادی.....
۵۹	۵. عوامل تأثیرگذار بر پرسش‌های تحقیق.....
۵۹	۵-۱. تأثیر نظریه‌ها بر پرسش‌ها.....
۶۰	۵-۲. تأثیر نیازها بر پرسش‌ها.....
۶۱	۶. عوامل تأثیرگذار بر اخلاق تولید علم.....

- ۶۱- تأثیر مبانی مختلف اخلاقی بر اخلاق تولید علم..... ۶۱
- ۶۲- تأثیر حوزه مطالعاتی بر اخلاق تولید علم..... ۶۲
- ۶۳-۲-۱- پیدایش علوم غیر نافع..... ۶۳
- ۶۴-۲-۲- خدمت به ظالم..... ۶۴
- ۶۴-۲-۳- فقدان جامعیت..... ۶۴
- ۶۵-۲-۴- تولیدات مخرب..... ۶۵
- ۶۵-۲-۵- مشکل‌های روانی رفتاری..... ۶۵
- ۶۶-۷- جرم‌های حث..... ۶۶
- ۶۶-۱- الگوی چیدمان فصول تحقیق..... ۶۶
- ۶۷-۱-۱- کلمات، شامل..... ۶۷
- ۶۷-۱-۲- میانجی، شامل..... ۶۷
- ۶۷-۱-۳- مسائل اخلاقی..... ۶۷
- ۶۷-۱-۴- راه‌های سب و درمان..... ۶۷
- ۶۸-۷-۲- الگوی چیدمان قواعد اخلاقی..... ۶۸
- ۶۸-۷-۲-۱- الگوهای مطرح..... ۶۸
- ۶۸-۷-۲-۲- الگوهای پیشنهادی..... ۶۸
- ۶۸-۷-۲-۲-۱- الگوهای ثابت..... ۶۸
- ۶۹-۷-۲-۲-۱-۱- چیدمان فرایندمحور..... ۶۹
- ۶۹-۷-۲-۲-۱-۲- چیدمان مؤلفه‌محور..... ۶۹
- ۷۰-۷-۲-۲-۱-۳- چیدمان محقق‌محور..... ۷۰
- ۷۱-۷-۲-۲-۲- الگوهای اقتضایی..... ۷۱
- ۷۱-۷-۲-۲-۲-۱- گروه‌های ذی‌نفع و فرایند تولید..... ۷۱
- ۷۲-۷-۲-۲-۲-۲- فرایند تولید و ساخت‌های وجودی محقق..... ۷۲
- ۷۲-۸- منابع..... ۷۲
- ۷۳-۸-۱- منابع موضوع‌شناسی..... ۷۳
- ۷۳-۸-۲- منابع احکام اخلاقی..... ۷۳

بخش دوم: گفت و گوها.....	۷۷
فصل اول: گفت و گو با استاد علی اکبر رشاد.....	۷۹
۱. تنقیح موضوع.....	۸۱
۱-۱. تعریف پژوهش.....	۸۳
۱-۲. نظریه تکون معرفت.....	۸۵
۱-۳. عوامل تکون معرفت.....	۸۵
۱-۳-۱. ظرفیت ها و محدودیت های فاعل شناسا.....	۸۷
۱-۳-۲. محدودیت های شناخته.....	۸۸
۱-۳-۳. محدودیت های پیراشناختی.....	۸۸
۱-۳-۴. حوریت فاعل شناسا.....	۹۲
۲. مناسب بای تولید علم و اخلاق.....	۹۶
۲-۱. نقش اخلاق در قبال علم.....	۹۶
۲-۱-۱. مناسب بای.....	۹۶
۲-۱-۲. ایجاد محدودیت.....	۹۶
۲-۱-۳. توسعه.....	۹۷
۲-۱-۴. جهت بخشی.....	۹۸
۲-۱-۵. انگیزه سازی.....	۹۸
۲-۲. نقش علم در قبال اخلاق (موضوع سازی).....	۹۹
۳. مسائل و چالش های مهم.....	۹۹
۴. دسته بندی و اولویت گذاری مسائل.....	۱۰۱
۵. تدوین قواعد اخلاقی.....	۱۰۵
۶. تأثیر مبانی در نتیجه های بحث.....	۱۰۸
۷. فرض اخلاق در تولید علم.....	۱۱۱
۸. ترتیب و سازماندهی قواعد اخلاقی.....	۱۱۳
۸-۱. ساماندهی مباحث بر اساس ارکان تولید علم.....	۱۱۴
۸-۲. ساماندهی مباحث بر اساس فرایند فعل تولید علم.....	۱۱۷

۹. جغرافیای بحث ۱۱۸
۱۰. شیوه‌های ترتیب قواعد مرتبط با تولید علم ۱۲۰
۱۱. تعارض اخلاق و تولید علم ۱۲۶
۱۲. اخلاق مکتبی ۱۳۲
۱۳. تأثیر مکتب‌ها و مبانی در نتیجه‌های بحث ۱۳۴
۱۴. حوزه تأثیر اخلاق‌مداری ۱۳۶
۱۵. پیشینه بحث ۱۳۹
۱۶. منابع بحث ۱۴۰

فصل دوم: گفت‌وگو با استاد مبلغی ۱۴۳

۱. تعریف تولید علم ۱۴۵
- ۱-۱. تعریف تولید ۱۴۵
- ۱-۲. تعریف علم ۱۴۶
۲. فرایند تولید علم ۱۵۱
۳. رابطه فرهنگ و اخلاق ۱۷۲
۴. تأثیر اخلاق بر پژوهش ۱۷۴
۵. تأثیر پژوهش بر اخلاق ۱۷۵
۶. منابع بحث ۱۸۲
- ۶-۱. منابع موضوع‌شناسی ۱۸۳
- ۶-۲. منابع اخلاق ۱۸۵
۷. مباحث تمهیدی ۱۸۶
۸. عوامل مؤثر بر تولید علم ۱۸۹
۹. قابلیت توصیف تولید علم به اخلاق ۱۹۲
۱۰. جغرافیای مباحث ۱۹۵
۱۱. ترتیب قواعد اخلاقی ۱۹۸
۱۲. الگوی پیشنهادی ۲۰۳
۱۳. تعارض اخلاق و تولید علم ۲۰۷

۲۱۳.....	۱۴. اخلاق متکی به مکتب.....
۲۱۹.....	فصل سوم: گفت‌وگو با استاد دکتر محسن جوادی.....
۲۲۱.....	۱. نسبت تولید علم و پژوهش.....
۲۲۲.....	۲. عناصر مؤثر در تولید علم.....
۲۲۴.....	۳. مراحل تولید علم.....
۲۲۵.....	۴. مراحل تولید علم تابع ماهیت موضوع.....
۲۲۶.....	۵. تولید علم.....
۲۲۷.....	۶. تنوع راه‌ها.....
۲۲۷.....	۷. حاشیه بحث از روش‌های تولید.....
۲۲۸.....	۸. حل مسئله با تأسیس رشته.....
۲۲۹.....	۹. خصلت‌های علمی.....
۲۳۲.....	۱۰. پرسش‌ها - تبع نظریه اخلاقی.....
۲۳۳.....	۱۱. پرسش‌ها بر مبنای اخلاق اسلامی.....
۲۳۵.....	۱۲. راه نفوذ به حوزه بحث.....
۲۳۶.....	۱۳. قواعد عام و خاص.....
۲۳۸.....	۱۴. علم بین مزیت و فضیلت.....
۲۴۱.....	۱۵. جغرافیای بحث.....
۲۴۵.....	۱۶. محل بروز ثمرهای اخلاق.....
۲۴۷.....	فصل چهارم: گفت‌وگو با استاد علیرضا امینی.....
۲۴۹.....	۱. علم به معنی نهاد یا معرفت.....
۲۵۶.....	۲. نسبت پژوهش و تولید علم.....
۲۵۷.....	۳. تولید علم و تدوین مقاله.....
۲۶۱.....	۴. پرسش‌های اساسی بحث.....
۲۶۴.....	۵. اولین اقدام یافتن نقاط تماس تولید علم با اخلاق.....
۲۶۶.....	۶. اهمیت تعیین مسئله.....
۲۶۷.....	۷. نسبت علم و اطلاعات.....

۲۶۹.....	۸. طبقه‌بندی فعالیت‌ها.....
۲۷۰.....	۹. قواعد خاص و مشترک.....
۲۷۲.....	۱۰. تأثیر مبانی در قواعد اخلاقی.....
۲۷۵.....	۱۱. ترتیب قواعد اخلاقی.....
۲۷۷.....	۱۲. تعارض اخلاق و تولید علم.....
۲۷۷.....	۱۳. انواع حق.....
۲۷۹.....	۱۴. قوانین طبیعی.....
۲۸۲.....	۱۵. فایده خلاق تولید علم.....
۲۸۳.....	فصل پنجم: گفت‌وگو با استاد علیرضا قائمی‌نیا
۲۸۵.....	۱. فرایند تولید علم.....
۲۸۶.....	۲. مراحل علم و تولید علم.....
۲۸۷.....	۲-۱. یک، مرحله خرد.....
۲۸۷.....	۲-۲. دو، مرحله استقرار.....
۲۸۷.....	۳. تفصیل مراحل.....
۲۹۰.....	۴. فعالیت‌های فردی.....
۲۹۰.....	۵. مناسبت‌های اخلاق و تولید علم.....
۲۹۶.....	۶. نسبت بین تولید علم و پژوهش.....
۲۹۸.....	۷. پرسش‌های مهم.....
۳۰۳.....	۸. منابع بحث.....
۳۰۷.....	فصل ششم: گفت‌وگو با استاد امیر غنوی
۳۰۹.....	۱. مقدمات تأثیرگذار بحث.....
۳۱۱.....	۲. فعالیت‌های علمی و یافته‌های سابق.....
۳۱۵.....	۳. زمینه و عوامل مؤثر در تولّد علم.....
۳۲۰.....	۴. فرایند تولید علم.....
۳۲۰.....	۵. اخلاق.....
۳۲۷.....	۶. زمینه‌های اثرپذیری تولید علم از اخلاق.....

۱-۶ کمال فرایند..... ۳۲۷

۱-۱-۶ راه‌های اثرگذاری در کمال فرایند..... ۳۲۷

۱-۱-۱-۶ نیازها..... ۳۲۷

۱-۱-۲-۶ انگیزه‌ها..... ۳۲۹

۱-۲-۶ تأثیر اخلاق بر پژوهش..... ۳۳۲

۱-۳-۶ شکر و ابتلاء، عوامل کمال اندیشه..... ۳۳۳

۱-۳-۱-۶ شکر..... ۳۳۳

۱-۳-۲-۶ ابتلاء..... ۳۳۷

۳-۶ روش سعه..... ۳۳۸

۳-۶ ریش..... ۳۴۵

۴-۶ مسار..... ۳۴۷

۷- پرسش‌ها و پاسخ‌های مهم..... ۳۴۷

۸ منابع بحث..... ۳۵۰

کتابنامه..... ۳۵۳

فهرست آیات..... ۳۵۵

نمایه..... ۳۵۷

نمایه موضوعی..... ۳۶۱

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به وسیله تعالیم متعالی اسلامی، به عنوان فکر و فرهنگ مرقی و نجات بخش آدمی، در عرصه نیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم وحیانی و ارزش های اسلامی از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت های مسلمان و احیای روح همستیزی در آنان شد و از دیگر سو باعث نمایان تر شدن سست پایگی مسلک ها، مکاتب های بشری و نظام های مبتنی بر آنها شد.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نیروی و نوآوری درباره زیرساخت های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به منظور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت های رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع مکرر از اندیشه دینی و زدودن پیرایه های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان یک نهاد

علمی - فکری حسب الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) و با تلاش فراوان حجت الاسلام والمسلمین علی اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی که مشتمل بر پنج گروه اقتصاد، فقه و حقوق، سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، به‌طور خاص با مطالعه نظام‌های اجتماعی، هدایت‌های زیر را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظام‌های اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛

۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدرسان به متولیان امور و بسترسازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛

۴. تحقیق درباره مسائل مستحدثه به انگیزه گسترش و توسعه در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛

۵. پاسخگویی به شبهات مطرح درباره فقه و نظام‌های اسلامی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۶. شناخت و نقد علمی مکتب‌ها و نظامات معارض.

تحقیق حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند آقای محمدرضا جباران در گروه اخلاق پژوهشکده نظام‌های اسلامی است، به موضوع اخلاق تولید علم می‌پردازد.

تولید علم به مثابه بستر پیدایش بسیاری از مسائل اخلاقی در سطحی گسترده در بین شاخه‌های مختلف اخلاق کاربردی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار

است؛ به همین دلیل تحقیق درباره آن نیز در میان مطالعات اخلاقی اهمیت خاصی پیدا می‌کند این ویژگی به ضمیمه نیاز جامعه علمی به دستورالعملی مدون درباره اخلاق، ضرورت تحقیق در این زمینه را آشکار می‌کند.

نوشته حاضر که از گفت‌وگو با جمعی از استادان فراهم آمده، قدمی است مقدماتی و زمینه‌ساز مطالعات اخلاق تولید علم. از آنجا که مؤلف محترم در این پرس‌وجو در پی کشف آرای گفت‌وگوکنندگان بوده، به معنی معهود، فرض مشخصی ارائه نکرده است، جز آنکه با این تلاش راه برای مطالعات آینده موثرتر می‌شود.

بر خود فرس می‌انیم از تلاش علمی و ارزشمند جناب آقای محمدرضا جباران عضو هیئت علمی گروه اخلاق پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی تشکر نماییم و انتظارات ارزشمندی علمی اعضای شورای علمی گروه اخلاق به‌ویژه آقای امیر غنوی و آقای علمی‌اکبر نیکزاد و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، کمال قدردانی خود را ابراز می‌داریم.

گروه اخلاق

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی